

บทเรียนจากญี่ปุ่นและแนวทางการนำมาปรับใช้กับประเทศไทย

อนุชา ศรีเรืองหล้า

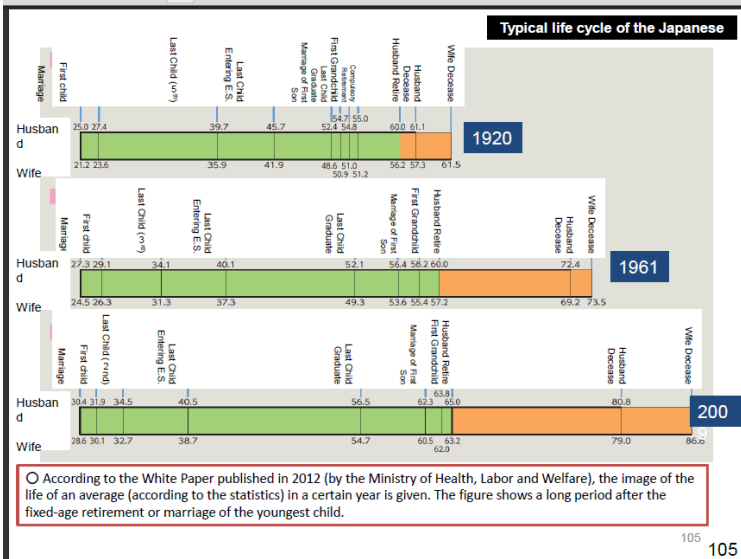
นักอุดมศึกษาปฏิบัติกร

กรมอุดมศึกษา

ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยมีหลายสิ่งหลายอย่างที่แตกต่างกัน และมีหลายสิ่งหลายอย่างที่มีความคล้ายกัน การนำประสบการณ์และความรู้จากประเทศญี่ปุ่นมาใช้กับประเทศไทยนั้น จึงต้องนำมาเลือกสรรในส่วนที่คล้าย และนำมาประยุกต์ปรับใช้ในส่วนที่แตกต่างเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยด้วย การฝึกอบรมการบริหารจัดการภาครัฐ และภาวะความเป็นผู้นำ ที่ทางสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จัดขึ้นครั้งนี้นั้น ได้จัดขึ้นที่สถาบัน National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ 21 พฤษภาคม – มิถุนายน 2561 โดยในหลักสูตรจะประกอบไปด้วยการเรียนภาคบรรยาย การศึกษาดูงานนอกสถานที่และการทำ workshop เกี่ยวกับเรื่องภาวะความเป็นผู้นำ โดยเนื้อหาการเรียนจะเป็นการปูพื้นฐานเกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองของประเทศญี่ปุ่นก่อน เพื่อนำไปสู่การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการวางนโยบายทางด้านต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา ด้านการคมนาคม ด้านพาณิชย์ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และอื่น ๆ โดยการวางนโยบายของญี่ปุ่นนั้น ในปัจจุบันมีปัจจัยหลักอย่างหนึ่ง

ที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องคำนึงถึงเป็นลำดับต้น ๆ คือการเข้าสู่ Aging society ของประเทศญี่ปุ่น โดยในการอบรมครั้งนี้ผู้บรรยายทุกท่านได้ให้คำนิยามไว้ว่าปัจจุบันสังคมญี่ปุ่นนั้นได้กลายเป็นสังคมแบบ Aged Society ไปแล้ว ส่วนประเทศไทยยังอยู่ในช่วงกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ Aging Society อยู่ ดังนั้นบทเรียนหลาย ๆ อย่าง การวางนโยบาย และการวางแผนรับมือสภาพสังคมผู้สูงอายุนี้ จึงเป็นสิ่งที่ประเทศไทยสามารถเรียนรู้จากบทเรียนที่ญี่ปุ่นประสบมาก่อนหน้าเรา และนำมาปรับใช้กับบริบทของสังคมไทยได้ สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดเจนจากการอบรมในครั้งนี้ คือลักษณะของการมองปัญหาแบบญี่ปุ่น โดยจากการสังเกตพบว่าญี่ปุ่นจะมีการจัดการกับปัญหาด้วยการมองปัญหาแบบ Evidence Based คือมองปัญหาให้เข้าใจจากข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่ โดยจากข้อมูลที่มีอยู่นั้น จะมีการนำข้อมูลมาเรียบเรียงเชิงสถิติ และจัดการนำเสนอในรูปแบบของตาราง กราฟเส้น กราฟแท่ง และอื่นๆในรูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายและจัดหมวดหมู่ไว้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวญี่ปุ่นที่ได้นำเสนอโดยกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและประกันสังคมของญี่ปุ่น โดยจากกราฟเพียงรูปเดียวสามารถบอกได้ว่าวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นในปี 1920 1961 และปี 2009 ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างจากอดีตถึงปัจจุบัน ช่วงอายุเท่าไรที่ชายหญิงจะแต่งงานกัน ช่วงอายุเท่าไรที่จะมีบุตรคนแรก ช่วงอายุเท่าไรที่จะมีบุตรคนสุดท้าย ช่วงอายุเท่าไรที่บุตรคนแรกจะสำเร็จการศึกษา ช่วงอายุเท่าไรที่จะมีหลานคนแรก ช่วงอายุเท่าไรที่จะเกษียณจากการทำงาน และช่วงอายุเท่าไรที่จะเสียชีวิต (ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโดยเฉลี่ยแล้วฝ่ายหญิงจะมีอายุยืนกว่าฝ่ายชาย)

และอื่น ๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาแสดงออกในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้ง่าย
 เปรียบเทียบได้ง่าย มองเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน ทั้งอายุ
 ที่ยืนยาวขึ้นของประชากร และการแต่งงานที่ช้าลง การมีบุตรที่ช้าลง และ
 การเกษียณอายุที่อายุเฉลี่ยมากขึ้น ทั้งหมดรวมอยู่ในแผนภาพนี้

จากการนำเสนอข้อมูลที่มีประสิทธิภาพแบบนี้เอง ที่นักศึกษาและ
 นำมาปรับใช้กับองค์กรของรัฐ เพราะจะทำให้การมองเห็นภาพรวมของ
 ปัญหาชัดเจนขึ้น และง่ายต่อการนำข้อมูลไปใช้ประกอบการตัดสินใจ
 ในด้านต่าง ๆ ในขณะที่เราต้องเตรียมรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุนั้น
 ในอีกมุมหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ เช่นด้าน
 AI หรือ Artificial Intelligence นั้น กำลังก้าวเข้ามามีบทบาทอย่างมาก
 ในปัจจุบัน โดยในด้านหนึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตของเราสะดวกขึ้น

นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้าน IoT - Internet of Things การจัดการข้อมูลแบบ Big data การทำธุรกรรมด้วย Fin Tech การพัฒนาทางด้าน Robotics การติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกันทั่วโลกในลักษณะของ Globalization หรือเทคโนโลยีการแพทย์แบบเฉพาะเจาะจงแบบ Precision Medicine สิ่งเหล่านี้กำลังเข้ามาเปลี่ยนชีวิต โลกและสังคมที่เราอาศัยอยู่ที่เราต้องศึกษา เรียนรู้ และปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น ในภาคการเกษตรที่ทางญี่ปุ่นและประเทศไทยประสบปัญหาาร่วมกันคือเกษตรกรมีอายุมากโดยเกษตรกรญี่ปุ่นมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 66.3 ปี ในปี 2015 ซึ่งเป็นอายุเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ จาก 63.2 ปีในปี 2005 และ 65.8 ปีในปี 2010 ส่วนเกษตรกรไทยนั้นมีอายุมากกว่า 60 ปีอยู่ถึง 32% และมีอายุเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่ 55 ปี ทั้งที่ประเทศไทยเป็นประเทศหลักที่ส่งออกสินค้าทางการเกษตรประเทศหนึ่งของโลก อันเนื่องมาจากประชากรในวัยหนุ่มสาวมีสัดส่วนที่ลดลงและส่วนใหญ่เลือกที่จะทำงานในเมืองใหญ่มากกว่าจะทำงานภาคเกษตรกรรม อายุเฉลี่ยของเกษตรกรจึงมากขึ้นทุก ๆ ปี ในประเทศญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรที่มีแนวโน้มลดลงและมีอายุมากขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว นวัตกรรมต่างๆจึงถูกนำมาใช้ เครื่องทุ่นแรงทางการเกษตรสมัยใหม่ถูกนำมาใช้เพื่อลดแรงงานคนและช่วยทำงานที่เสี่ยงอันตรายแทนมนุษย์ เครื่องทุ่นแรงแบบแขนกลถูกพัฒนาให้ช่วยให้เกษตรกรสามารถยกของได้หนักขึ้นโดยแขนกลช่วยผ่อนแรงของกล้ามเนื้อ และป้องกันการบาดเจ็บ การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพอากาศ ความชื้น ปริมาณน้ำ แสงแดด ถูกนำมาใช้ในภาคการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตออกมามากที่สุดเมื่อเทียบกับจำนวนเกษตรกร รวมทั้งการกระจายสินค้าไปสู่

ผู้บริโภคร่วมข้อมูลต่าง ๆ ผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศหรือ IT เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการบริโภคด้วย สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อทดแทนจำนวนเกษตรกรที่ลดลงและมีอายุมากขึ้น และนวัตกรรมเหล่านี้เราจะพบว่ามีความหลายสิ่งที่ยังคงกรอกร่างมอดุณิยมหาวิทยาลัยอาจจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นอย่างสูง

นอกจากภาคเกษตรกรรมแล้ว นวัตกรรมยังสามารถช่วยทดแทนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมได้ด้วย แต่สิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อตามมาได้แก่การแย่งงานของจักรกล โดยเครื่องจักรอัตโนมัติและ AI เหล่านี้จะสามารถเข้ามาทดแทนแรงงานคนในงานหลายประเภท และส่งผลให้แรงงานส่วนหนึ่งต้องกลายเป็นผู้ว่างงานอย่างช่วยไม่ได้ การปรับตัวด้านแรงงานมนุษย์ที่ต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องถูกตระหนักมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อไปถึงทางด้านนโยบายการศึกษาที่ต้องสร้างแรงงานที่สามารถทำงานในส่วนที่ไม่อาจทดแทนได้ด้วย AI

การเอาบทเรียนจากที่หนึ่งมาปรับใช้กับอีกที่หนึ่งนั้น ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือระบบรถขนส่งมวลชน ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีระบบขนส่งมวลชนที่ดี และมีการส่งเสริมประสบการณ์ที่ยาวนานทางด้านนี้ ตั้งแต่การบุกเบิกทำรถไฟหัวกระสุน Shinkansen ในปี 1964 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในระบบขนส่งมวลชนที่มีความปลอดภัยสูงมาก และนอกจากนี้ยังมีระบบรถไฟใต้ดินที่ซับซ้อนแต่มีประสิทธิภาพอย่างมากด้วย โดยโมเดลระบบขนส่งมวลชนของญี่ปุ่นนั้น ไม่ได้มีเพียงแค่การเดินทางเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการวางแผนนโยบายทางธุรกิจ เพื่อเพิ่มความคุ้มค่าในการขยายระบบขนส่งมวลชน ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ในบางพื้นที่ที่ดูเหมือน

จะไม่มี ความคุ้มค่า ในการขยายระบบขนส่งมวลชนเลย เพราะมีประชากรเบาบาง ไม่มีแหล่งชุมชนหรือสถานที่สำคัญอยู่ในบริเวณนั้น แต่ทางญี่ปุ่นใช้ข้อมูลที่ว่าเมื่อระบบขนส่งมวลชนไปถึงพื้นที่บริเวณใดก็ตาม แนวโน้มราคาที่ดินจะเพิ่มสูงขึ้นตามการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ผู้คนจะย้ายถิ่นฐานไปอยู่บริเวณที่มีขนส่งมวลชนสะดวกสบายมากขึ้น จำนวนผู้โดยสารจึงค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นตามระยะเวลา ความเจริญในด้านต่าง ๆ ก็จะขยายไปสู่บริเวณนั้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลต่อความคุ้มค่าในระยะยาว นอกจากนี้รายได้อีกอย่างหนึ่งของระบบขนส่งมวลชนญี่ปุ่นก็คือ ตามสถานีต่างๆที่เป็นจุดจอดของรถไฟพามีศักยภาพพอที่จะนำมาทำธุรกิจต่าง ๆ ได้ เช่นศูนย์การค้าเล็ก ๆ ในแต่ละพื้นที่ และระบบขนส่งมวลชนของญี่ปุ่นได้กำไรจากตรงนี้สูงถึงราว ๆ ร้อยละ 30 ของรายได้ทั้งหมด ทำให้การขยายความเจริญ การพัฒนาเมืองและที่ดิน และความคุ้มค่าทางธุรกิจ สามารถไปด้วยกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งบทเรียนเหล่านี้ หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยก็ได้นำต้นแบบจากประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้กับประเทศตัวเองเช่นกัน

บทเรียนจากญี่ปุ่นเหล่านี้ ทำให้มองเห็นได้ว่าหน่วยงานราชการของไทย เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา ต้องการการปรับปรุงเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆที่กำลังเข้ามาถึงอย่างรวดเร็ว โดยสิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงนี้คือการพัฒนาบุคลากรที่มีความเป็นผู้นำในลักษณะของ Transformation Leadership ขึ้นในองค์กร โดยผู้นำลักษณะนี้จะเป็นผู้ที่วิสัยทัศน์มีมุมมองที่กว้างและไกล โดยมุมมองที่กว้าง หมายถึงว่าสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ วิเคราะห์ข้อมูลได้ มองเห็นภาพรวมของสิ่งต่าง ๆ ได้ดี มุมมองที่ไกลหมายถึง สามารถที่จะมองเห็นการเปลี่ยนแปลง

ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ผ่านแนวโน้มของปัจจุบัน การเตรียมตัวรับมือกับอนาคตที่จะมาถึง การเตรียมตัวรับมือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เช่นเมื่อสังคมผู้สูงอายุมาถึง หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาถึง จะส่งผลกระทบต่อบ้างต่อหน่วยงานราชการในส่วนของตน จะส่งผลกระทบต่อบ้างต่อกำลังคน และจะส่งผลกระทบต่อบ้างต่อบริการของกรมอุตุฯนิยมนิยามวิทยาที่จะต้องเปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองสัดส่วนช่วงอายุของประชากรที่เปลี่ยนแปลง และเทคโนโลยีใดที่สามารถนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของงานได้ รวมทั้งสามารถกระตุ้นบุคลากรในองค์กรให้เชื่อมั่นและมีแรงบันดาลใจที่จะทำตามแผนงานเพื่อการเตรียมพร้อมต่ออนาคตนั้นได้ โดยผู้นำในลักษณะที่วันนี้ สามารถอยู่ในระดับชั้นการบริหารใด ๆ ก็ได้ในองค์กร และจากข้อมูลทีวิเคราะห์ได้นั้น วิสัยทัศน์ที่กว้างจะทำให้เรามองเห็นได้ชัดขึ้นถึงอุปสรรคและโอกาส อย่างเช่นระบบขนส่งมวลชนของญี่ปุ่น ที่อาจจะดูไม่คุ้มทุนในระยะแรกสำหรับบางพื้นที่แต่เมื่อระบบรถไฟฟ้าเข้าไปถึง แต่จะเป็นความคุ้มทุนในระยะยาว เป็นการพัฒนาที่มากกว่าการคิดถึง ความคุ้มทุนในระยะสั้นเพียงอย่างเดียว ซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้จะตกกับประเทศชาติถ้าหากหน่วยงานราชการพัฒนางานโดยมีมุมมองถึงเป้าหมายในระยะยาวแบบนี้ โดยสิ่งที่ยากคือการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวนั้นต้องการความอดทนในการส่งผล และบางครั้งอาจไม่ส่งผลสำเร็จในขณะที่ผู้ริเริ่มโครงการนั้นดำรงอยู่ในตำแหน่ง และอาจไม่ได้รับเครดิตจากผลงานที่ออกมา แต่ทำเพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อประโยชน์โดยรวมขององค์กรและประเทศชาติ

การมาถึงของ AI IoT และนวัตกรรมต่าง ๆ นั้น จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของกรมอุตุนิยมวิทยาเป็นสิ่งซึ่งต้องการการวิเคราะห์อย่างจริงจัง งานหลายสิ่งที่เรากำลังมุ่งหน้าไปสู่อาจจะกลายเป็นสิ่งล้าหลังเมื่อเทคโนโลยีเหล่านี้มาถึง ในขณะที่งานอีกหลายสิ่ง อย่างเช่นการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆในรูปแบบดิจิทัล อาจจะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกว่าที่เคยเป็น สำหรับการมาถึงของ Big Data และยุคแห่งการวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ของคอมพิวเตอร์แบบ Artificial Neural Network (ANN) นั้น มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านอุตุนิยมวิทยาในอนาคต การเตรียมพร้อมข้อมูล สำหรับระบบนี้ การเตรียมกำลังคน สำหรับการจัดการข้อมูลเหล่านี้ เป็นสิ่งอยากเสนอให้พิจารณาในอนาคตระบบตรวจอากาศอัตโนมัติอาจเข้ามาแทนที่งานบางส่วนของผู้หน้าที่ตรวจอากาศมากขึ้น ซึ่งระบบเหล่านี้มีข้อดีคือสามารถให้ข้อมูลการตรวจวัดที่มีความถี่มากกว่าทั้งในด้านระยะเวลาและระยะทาง ลดการตรากตรำของผู้หน้าที่ และสามารถให้ผลการตรวจที่มากขึ้นในจำนวนคนทำงานที่เท่าเดิมหรือน้อยลง แต่อาจส่งผลกระทบต่อบทบาทของผู้หน้าที่ตรวจอากาศที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนในบางส่วนเช่นกัน ดังนั้น การเตรียมพร้อมเจ้าหน้าที่รุ่นใหม่และรุ่นเดิมด้วยการเตรียมความรู้ความสามารถด้านใหม่ๆ และการเตรียมภาระงานใหม่ ๆ ที่ท้าทายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นสิ่งจำเป็นซึ่งควรวางแผนรองรับไว้ในอนาคต

การพัฒนาคุณภาพบุคลากรเพื่อเตรียมรับมือกับอนาคตที่จะมาถึง เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากเช่นกัน อยากให้มีการส่งคนไปศึกษาหาความรู้

ใหม่ ๆ การส่งคนไปอบรมการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆและวิธีคิดใหม่ ๆ ที่ต่างจากเดิมเพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดจากความรู้เดิมที่เรามีอยู่ รวมทั้งหาทางใช้เทคโนโลยีมาปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของบุคลากรให้มากขึ้น การมาถึงของคอมพิวเตอร์ความเร็วสูงที่มีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ นั้นอาจทำให้ผลจากแบบจำลองอากาศความละเอียดสูงกลายเป็นสิ่งซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้จากต่างประเทศก็จริง แต่ข้อมูลซึ่งจะนำเข้าไปในแบบจำลองอากาศที่ได้จากผลตรวจวัดโดยตรงในพื้นที่นั้น คือสิ่งที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการอย่างยิ่ง ยิ่งข้อมูลมีคุณภาพ ถูกต้อง มีความละเอียดทั้งทางด้านเวลาและพื้นที่สูง ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นที่ต้องการทางหน่วยงานจึงควรที่จะให้ความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้องและเป็นระบบ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการเตรียมพร้อมไปกับเทคโนโลยีที่กำลังจะมาถึงต่อไป